

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı:1977/42

Karar Sayısı:1977/122

Karar Günü:13/10/1977

Resmi Gazete tarih/sayı:12.6.1978/16314

İtiraz yoluna başvuran mahkeme : Danıştay 10. Dairesi

İtirazın Konusu : 8/6/1949 günlü, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 74. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan "..... okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, aravermeksizin ..." hükmünün, Anayasa'nın 2., 12., 48. ve 50. maddelerine aykırı olduğu öne sürülerek iptali istenmiştir.

I. OLAY

Babası, 8/4/1973 de Emekli statüsünde iken ölen ve 1972 yılında liseyi bitiren bir kişiye ölüm tarihinde öğrenci olmadığı nedeniyle yetim aylığı bağlanmamıştır. 1974 -1975 öğrenim yılında yüksek öğrenime başlayan bu kişinin yetim aylığı bağlanması için T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne yaptığı başvuru, liseyi ölüm tarihinden önce bitirdiğinden bu tarihte öğrenci olmadığı ve yüksek öğrenime 20 yaşını bitirdikten sonra başladığı gerekçesiyle 5434 sayılı Yasanın 74. maddesinin birinci fıkrası hükmüne dayanılarak reddedilmiştir. Bu idari işlemin iptali ile yetim aylığı bağlanması istemiyle adı geçen tarafından Danışta-ya dava açılmıştır. Olayı inceleyen Danıştay 10. Dairesi, davanın çözümünü sağlayacak olan 5434 sayılı Yasanın 74. maddesinin beşinci fıkrasındaki "..... okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç aravermeksizin" kuralının Anayasa'nın 2., 12., 48. ve 50. maddelerine aykırı olduğu kanısına vararak, iptali için kendiliğinden Anayasa Mahkemesine başvurulmasına karar vermiştir,

III- YASA METİNLERİ:

A- İptali istenilen yasa kuralı:

8/6/1949 günlü, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun, itiraz konusu kuralını da içeren, 74. maddesi şöyledir:

Madde 74- Ölüm tarihinde ona öğrenim yapmakta ise 20. değil ise 18 yaşım ve yüksek öğrenimi yapmakta ise 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklara aylık bağlanır.

Ancak çalışmaya mâni, tedavisi kabil olmıyan hastalık veya çalışmaya mâni malûllük sebepleri ile muhtaç oldukları sağlık kurulunca tasdik olunacak raporla anlaşılanlara, muhtaç olmak ve ölüm tarihinden itibaren en çok bir yıl ehliyeti haiz olmıyan veli veya vasileri bulunmıyanlar için beş yıl içinde kendileri veya veli veya vasileri tarafından yazı ile Sandığa müracaatları şartıyla ölüm tarihinde yaşları ne olursa olsun aylık bağlanır.

Aylık almakta iken bu duruma düştükleri aynı şekilde anlaşılanların aylıkları; yaşları dolayısıyla, aylıklarının kesilmesi gereken tarihten itibaren en çok bir yıl, ehliyeti olmıyan veli veya vasileri bulunmayanlar için beş yıl içinde kendileri veya veli ve vasileri tarafından yazı ile Sandığa müracaatları şartıyla yaş kaydı aranmaksızın bu durumları geçinceye kadar ödenir.

Hastalığın seyrinde veya malûllüğün derecesinde veya mahiyetindeki azalıp çoğalmalar, muhtaçlıkları ortadan kaldırmadıkça, nazara alınmaz.

Orta öğrenimin son sınıfında iken 20 yaşını dolduran ve okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, aravermeksizin yüksek öğrenime başlayanların evvelce kesilmiş aylıkları, yüksek öğrenime başladıkları tarihi takibeden ay başından itibaren tekrar bağlanarak 25 yaşını geçmemek üzere, öğrenimlerini tamamlayıncaya kadar ödenir.

Ancak sağlık kurulunca tasdik edilecek raporla orta öğrenimi bitirdikten sonra hasta olduktan belirtilecekler için bir öğrenim devresi gecikme kabul edilir.

Bir yüksek öğrenimin bitirilmesi üzerine kesilen aylıklar 25 yaşını doldurmadan ikinci bir yüksek öğrenime başlanmış olsa da tekrar bağlanmaz.

Hastalıktan başka sebeplerle yüksek öğrenim müesseselerindeki kayıtları silinenlerin aylıkları, silinme tarihini takibeden ay başından itibaren kesilir. Kayıt silme muamelesi yetkili mercilerce kaldırılmadıkça hiç bir sebep ve suretle tekrar bağlanmaz.

Hastalık yüzünden kayıtları silinenlerin; kesilen aylıkları, en çok bir yıl içinde, yüksek öğrenimi istekleri ile bırakanların en çok 6 ay içinde, başka bir yüksek öğrenim müessesesine kayıtlı devamla başlamaları şartıyla kayıt tarihini takibeden ay başından itibaren tekrar bağlanır.

Ölüm tarihinde 20 yaşını henüz doldurmuş ve orta öğrenimi de bitirmiş durumda olanlardan yüksek öğrenime başlayanlara yukarıdaki esaslara göre aylık bağlanır.

Doktora yapmak üzere geçen müddetler yüksek öğrenim sayılmaz.

B- Dayanılan Anayasa kuralları :

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde 12- Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, kanun önünde eşittir.

Hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Madde 48- Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindendir.

Madde 50- Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.

C- İlgili Yasa Kuralları:

1- 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 1753 sayılı Yasa ile değişik 23. ve 68. maddeleri.

Madde 23- İş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölümlerde aşağıdaki hükümler uygulanır :

I) Ölen sigortalının 88 inci madde gereğince tespit edilecek yıllık kazancının % 70'inin;

A) Dul karısına % 50'si, gelir alan çocuğu bulunmayan dul karısına üçte ikisi,

B) Sigortalı eşinin ölümü tarihinde çalışamayacak durumda malûl veya 55 yaşını doldurmuş olan ve geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen kocasına % 50 si, gelir alan çocuğu bulunmayan aynı durumdaki kocaya üçte ikisi;

C) Çocuklardan:

a) 18 yaşını, orta öğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olan veya çalışamayacak durumda malûl bulunan ve Sosyal Sigortaya Emekli Sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almayan erkek çocuklarla yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan ve Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi bir işte çalışmayan, buralardan gelir veya aylık almayan kız çocukların her birine % 25'i,

b) (a) fıkrasında belirtilen ve sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle ana ve babaları arasında evlilik bağlantısı bulunmayan yahut sigortalı babanın ölümü tarihinde evlilik bağlantısı bulunmakla beraber anaları sonradan evlenenlerin her birine % 50'si,

Oranında yıllık gelir bağlanır.

Sigortalının ölüm tarihinde 18 veya 20 yaşını doldurmuş olup, gelire hak kazanmamış durumda olan erkek çocuklar, sonradan öğrenim yaparlarsa (a) fıkrasındaki haklardan yararlanırlar.

II- Sürekli iş göremezlik geliri sermaye olarak ödenmiş bulunan sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine" sigortalıya verilen sermaye nazara alınmaksızın bu kanun hükümlerine göre gelir bağlanır.

III- Sigortalı tarafından evlât edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak gelirden yukarıda belirtilen esaslara göre yararlanırlar.

IV- Hak sahibi eş ve çocuklara bağlanacak gelirlerin toplamı sigortalının yıllık kazancının % 70 ini geçemez. Bu sınırın aşılmasında için gerekirse, hak sahibi kimselerin gelirlerinden orantılı, olarak indirimler yapılır.

V- Sigortalının erkek çocuklarına bağlanan gelirler çocuğun 18 yaşını, orta öğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını dolduracağı tarihe kadar devam eder. Çalışamayacak durumda malûl olan erkek çocukların gelirleri bu yaşlara vardıktan sonra da kesilmez. Ancak geliri kesilen erkek çocuklardan sonradan çalışamayacak durumda malûl olanlara, Sosyal Sigortaya yahut Emekli Sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almamaları şartı ile, malûllük durumlarının tespitine esas teşkil eden rapor tarihini takibeden aybaşından itibaren yeniden gelir bağlanır. 101 inci madde hükmü saklıdır.

VI- Sigortalının dul karısı evlenirse geliri kesilir. Gelirin kesilmesine yol açan evlenme son bulunca gelir yeniden bağlanır. Sonraki kocasından da gelir almaya hak kazanan dul karıya, bu gelirlerden fazla olanı ödenir.

VII- Sigortalının kız çocuklarına bağlanan gelirler, Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi işlerde çalışmaya başladıkları veya evlendikleri tarihi takibeden devre başından itibaren kesilir. Gelirin kesilmesine yol açan sebebin ortadan kalkması halinde 1 inci bölümün (C) fıkrası hükmü saklı kalmak şartıyla, bu tarihten başlanarak yeniden gelir bağlanır. Ancak evliliğin son bulması ile kocasından da gelir almaya hak kazanan kimseye bu gelirlerden fazla olanı ödenir.

Madde 68- Ölen sigortalının aylık bağlanmasına hak kazanan kimselerine aşağıdaki hükümlere göre aylık bağlanır.

I- Ölen sigortalının 67 nci madde gereğince tespit edilecek aylığının;

A) Dul karısına % 50'si, aylık alan çocuğu bulunmayan dul karısına üçte ikisi;

B) Sigortalı eşinin ölümü tarihinde çalışamayacak durumda malûl veya 55 yaşını doldurmuş olan ve geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen kocasına % 50'si aylık alan çocuğu bulunmayan aynı durumdaki kocaya üçte ikisi;

C) Çocuklardan:

a) 18 yaşını, ortaöğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olan veya çalışamayacak durumda malûl bulunan ve Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almayan erkek çocuklarla yaşlan ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan ve Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi bir işte çalışmayan, buralardan gelir veya aylık almayan kız çocukların herbirine % 25'i,

b) (a) fıkrasında belirtilen ve sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlere ana ve babaları arasında evlilik bağlantısı bulunmayan yahut sigortalı babanın ölümü tarihinde evlilik bağlantısı bulunmakla beraber anaları sonradan evlenenlerin her birine % 50'si.

Oranında aylık bağlanır.

Sigortalının ölümü tarihinde 18 veya 20 yaşını doldurmuş olup, aylığa hak kazanmamış durumda olan erkek çocuklar, sonradan öğrenim yaparlarsa (a) fıkrasındaki haklardan yararlanırlar.

II- Sigortalı tarafından evlât edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocukları ile, sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak aylıktan yukarıda belirtilen esaslara göre yararlanır.

III- Hak sahibi eş ve çocuklara bağlanacak aylıkların toplamı sigortalıya ait aylığın tutarını geçemez. Bu sınırın aşılmasında için gerekirse hak sahibi kimselerin aylıklarından orantılı olarak indirmeler yapılır.

IV- Sigortalının erkek çocuklarına bağlanan aylıklar, çocuğun 18 yaşını, ortaöğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını dolduracağı tarihe kadar devam eder. Çalışamayacak durumda malûl olan erkek çocukların aylıkları bu yaşlara vardktan sonra da kesilmez. Ancak aylığı kesilen erkek çocuklardan sonradan çalışamayacak durumda malûl olanlara, Sosyal Sigortaya yahut Emekli Sandıklarına tabi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık almamaları şartıyla malûllük durumlarının tespitine esas teşkil eden rapor tarihini takibeden aybaşından itibaren yeniden aylık bağlanır. 101 inci madde hükmü saklıdır.

V- Sigortalının dul karısı evlenirse aylığı kesilir. Aylığın kesilmesine yol açan evlenme son bulunca aylık yeniden bağlanır. Sonraki kocasından da aylık almağa hak kazanan dul karıya bu aylıklardan fazla olanı ödenir.

VI- Sigortalının kız çocuklarına bağlanan aylıklar, Sosyal Sigortaya, Emekli Sandıklarına tabi işlerde çalışmaya başladıktan veya evlendikleri tarihi takibeden devre başından itibaren kesilir. Aylığın kesilmesine yol açan sebebin ortadan kalkması halinde 1 inci bölümün (C) fıkrası hükmü saklı kalmak şartıyla, bu tarihten başlanarak yeniden aylık bağlanır. Ancak evliliğin son bulması ile kocasından da aylık almaya hak kazanan kimseye bu aylıklardan fazla olanı ödenir.

2- 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve diğer bağımsız çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun 45. ve 46. maddeleri,

Madde 45- Ölen sigortalının tahsis yapılmasına hak kazanan kimselerine aşağıdaki hükümlerde belirtilen oran ve şartlarla aylık bağlanır veya toptan ödeme yapılır.

Ölen sigortalının 42 nci madde gereğince tespit edilecek aylığının veya 44 üncü madde gereğince tespit edilecek toptan ödeme miktarının,

a) Dul karısına % 50'si, tahsis yapılacak çocuğu bulunmıyan dul karısına 70'i,

b) Kadın sigortalının Ölümü tarihinde 60 yaşını geçmiş veya çalışamayacak derecede malûl olan ve geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen kocasına % 50'si, tahsis yapılacak çocuğu bulunmıyan kocasına % 70'i,

c) 18 yaşını (veya ortaöğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını) doldurmamış yahut yaşları ne olursa olsun çalışamayacak durumda malûl bulunan çocukları ile geçimini sağlayacak başka bir geliri olmamak kaydı ile yaşlan ne olursa olsun evlenmemiş kız çocuklarının her birine % 25'i,

d) Sigortalının ölümü tarihinde eşine ve çocuklarına yapılması gereken tahsisin toplamı sigortalıya ait tahsisten aşağı olursa, artanının eşit hisseler halinde geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen ana ve babasına, (her birinin hissesi % 25'i geçmemek üzere) % 25'i

Aylık veya toptan ödeme şeklinde verilir.

Sigortalı tarafından evlât edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocuklarıyla sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak aylıktan yukarıda belirtilen esaslara göre yararlanırlar.

Hak sahibi eş ve çocuklara yapılacak tahsisin toplamı, sigortalıya ait tutarını geçemez. Bu sınırın aşılması için, gerekirse, hak sahibi kimselerin tahsis miktarlarından orantılı olarak indirmeler yapılır.

Ölüm sigortasından bağlanan aylığın sona ermesi:

Madde 46- Sigortalının dul eşi evlenirse aylığı kesilir. Aylığın kesilmesine yol açan evlenme son bulunca aylık yeniden bağlanır. Sonraki eşinden de aylık almaya hak kazanan dul eş bu aylıklardan fazla olanı ödenir.

Sigortalının kız çocukları evlenirse bağlanan aylık kesilir. Aylığın kesilmesine yol açan evlenmenin son bulması halinde, dul kaldığı tarihi takibeden aybaşından itibaren geçimini sağlayacak başka bir geliri olmamak kaydı ile yeniden aylık bağlanır.

Sigortalının çocuklarına bağlanan aylıklar; çocuğun 18 yaşını, ortaöğrenim yapması halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını dolduracağı tarihe kadar devam eder. Bu yaşları doldurdıkları tarihlerde çalışamayacak durumda malûl olan çocukların aylıkları, bu yaşlara vardiktan sonra da kesilmez.

IV. İLK İNCELEME :

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 15. maddesi uyarınca 19/4/1977 gününde Kani Vrana, Şevket Müftügil, Halit Zarbun, Ziya Önel, Abdullah Üner, Ahmet Koçak, Sekip Çopuroğlu, Fahrettin Uluç, Muhittin Gürün, Lûtfi Ömerbaş, Ahmet Erdoğan, Hasan Gürsel, Ahmet Salih Çebi, Nihat O. Akçakayalıoğlu ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun katılmalarıyla yapılan ilk inceleme toplantısında, dosyanın eksikliği olmadığından işin esasının incelenmesine oybirliğiyle karar verilmiştir.

V. ESASIN İNCELENMESİ:

İşin esasına ilişkin rapor, itiraz yoluna başvurma kararı, iptal istenen yasa kuralı, Anayasa'ya aykırılık savına dayanak gösterilen Anayasa ilkeleri, bunlara ilişkin gerekçeler ve yasama belgeleri, konu ile ilgili metinler okunup incelendikten sonra işin gereği görüşülüp düşünüldü.

Konunun incelenmesine girilmeden önce 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun iptali istenilen kuralını da içeren 74. maddesinin tümünün amacı, düzenleme alanı ve ilkeleri üzerinde kısaca durulması yararlı görülmüştür.

74. madde, emekli aylığı almakta, ya da iştirakçi iken ölenlerin erkek çocuklarına yetim aylığı bağlanması konusunu düzenlemektedir. Buna göre; yaş ve öğrenim durumları yetim aylığı bağlanmasının öğelerini oluşturmaktadır. Bu öğeler maddenin birinci fıkrasında "...ölüm tarihinde orta öğrenim yapmakta ise 20 değil ise 18 yaşını ve yüksek öğrenim yapmakta ise 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklara aylık bağlanır." biçiminde açıklanmıştır. Maddenin öteki fıkralarında sağlık, yaş ve öğrenim yönünden gösterilen özel durumlara göre erkek çocuklara hangi koşullarla yetim aylığı bağlanacağı kuralları belirlenmiştir.

İtiraz konusu kuralın yer aldığı beşinci fıkra ile buna gönderme yapan onuncu fıkra ise, erkek çocuklara yaş ve öğrenim durumları itibarıyla gösterilen özellikleri yönünden hangi koşullar altında yetim aylığı bağlanacağını, ya da kesilmiş olan aylığın yeniden bağlanacağı konularını düzenlemektedir. Bu hükümlere göre, orta öğrenimin son sınıfında iken 20 yaşını dolduran erkek yetim çocuklara kesilen yetim aylıklarının yeniden bağlanması ya da ölüm tarihinde 20 yaşını henüz doldurmuş ve orta öğrenimi de bitirmiş olan erkek çocuklara yetim aylığı bağlanabilmesi, "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, ara vermeksizin..." yüksek öğrenime başlamış bulunmaları koşuluna bağlı tutulmuştur.

İtiraz yoluna başvuran Danıştay 10. Dairesi fıkra da yer alan "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, aravermeksizin..." hükmünün Anayasa'nın kimi ilkelerine aykırılığını ileri sürerek iptalini istemektedir.

Anayasa'ya aykırılık savlarının incelenmesi:

A- Konunun Anayasa'nın 12. maddesi yönünden incelenmesi:

Burada üzerinde durulacak husus, aynı hukukî statü içinde bulunduklarından aynı işleme bağlı tutulmaları gereken erkek yetim çocuklara aylık bağlanması işlerinin iptali istenilen kural nedeniyle, Anayasa'nın 12. maddesine aykırı biçimde değişik sonuçlara bağlanmış bulunmasıdır.

Başka bir deyişle iptal konusu kural, aynı hukukî statü içindeki erkek yetim çocuklar arasında yetim aylığı bağlanması yönünden eşitsizliğe neden olmaktadır.

Konu, ilgili kuralların belirlenmesi ve bunların birbirleriyle karşılaştırılarak eşitlik ilkesine aykırılığı oluşturup oluşturmadığının saptanması suretiyle incelenecektir.

74. maddenin birinci fıkrası erkek yetim çocuklara aylık bağlanmasının temel koşullarını belirtmiştir. Buna göre, "ölüm tarihinde orta öğrenim yapmakta ise 20, değil ise 18 yaşını ve yüksek öğrenim yapmakta ise 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklara aylık bağlanır". Görüldüğü gibi erkek çocuklara yetim aylığı bağlanması için öngörülen koşullar, ölüm tarihinde bulunan öğrenim durumuna göre belirlenmiş yaş sınırını geçmemiş olmasıdır. Bu sınırı geçmemiş erkek çocuklar yetim aylığı almaya hak kazanmış olmaktadır. Fıkra da öğrenim düzeyine göre belirlenmiş yaş sınırı dışında başka bir koşul, ya da kısıtlama bulunmamaktadır. Temel koşul bu olmakla birlikte maddenin öteki fıkralarında öngörülen özel durum ve koşullara dayalı kimi kısıtlamalarla öğrenim durumuna göre saptanan tavan yaşların dolmamış olmasına karşın yetim aylığı bağlanması olanaksız bir hale getirilmiştir. Bu tür kısıtlama getiren kural maddenin onuncu fıkrasıyla da kendisine yollama yapılan beşinci fıkra da yer almış bulunmaktadır. Bu fıkralar hükümlerine göre, orta öğrenimin son sınıfında iken 20 yaşını doldurmuş olması nedeniyle yetim aylığı kesilmiş olanlardan daha sonra yüksek Öğrenime başlamış bulunanlara yeniden aylık bağlanabilmesi, ya da ölüm tarihinde henüz 20 yaşını doldurmuş ve ortaöğrenimi de bitirmiş olanlardan yüksek öğrenime başlayanlara yetim aylığı bağlanması için, "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, aravermeksizin..." yüksek öğrenime başlamış olmaları gerekli görülmüştür. Davacının Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılığı nedeniyle iptalini istediği kural da işte "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç aravermeksizin" sözcükleridir.

Bu sözcüklerle oluşan kuralın eşitlik ilkesine aykırı bulunup bulunmadığı, dolayısıyla bu kuralın iptali gerekip gerekmiyeceği, madde fıkraları arasında iki yönden kıyaslama ve karşılaştırma yapılmak suretiyle belirlenecektir.

1- Kendisinden yetim aylığı bağlanacak kişinin ölümü tarihinde, erkek çocuklarının yüksek öğrenime başlamış olup olmamaları yönünden inceleme :

74. maddenin birinci fıkrasını oluşturan temel kural gereğince erkek çocuklara yetim aylığı bağlanabilmesi için, ölüm tarihindeki öğrenim durumuna göre belli bir yaş düzeyini geçmemiş olmak yeterli bulunmaktadır. Ancak iptal konusu "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, ara vermeksizin..." yüksek öğrenime başlamış olma kuralıyla bu ilke bozulmaktadır. Gerçekten bu kurala göre erkek çocuğa yetim aylığı bağlanması, onun, ölüm tarihinde yüksek öğrenime başlamış olmasıyla mümkündür. Şöyleki yetim aylığı bağlanacak erkek çocuk, liseyi 18 yaşından sonra bitirmiş ya da orta öğrenimden sonra Öğrenimine ara vermiş olsa bile babasının ölüm tarihinde yüksek öğrenimde bulunmak koşuluyla, 25 yaşına kadar yetim aylığına hak kazandığı halde, yüksek öğrenime babasının ölüm tarihinde değil, bundan bir süre sonra, yani ara vererek başlamış bulunan erkek çocuk 25 yaşında olmamasına karşın bu haktan yararlanmayacaktır. Burada karşılaştırılan hukukî durumlar arasındaki ayrılık, ölüm tarihinde yüksek öğrenimde bulunma ya da bu tarihten sonra yüksek öğrenime başlamış olma gibi maddî bir duruma dayanmaktadır. Oysa her iki halde de hukukî statüler aynıdır. Gerçekten karşılaştırılan durumlardaki erkek yetim çocuklar yüksek öğrenimini yapan ve 25 yaşını doldurmamış bulunan kişilerdir. Bu durumlarına göre de, erkek çocuklara yetim aylığı bağlanması konusunu düzenleyen 74. maddenin birinci fıkrasından yararlanma yönünden ölüm tarihinde yüksek öğrenimde bulunanlardan bir ayrılıkları yoktur. Ancak itiraz edilen kural bu ayrı işleme neden olmaktadır. Böylece aynı hukukî statü içinde bulunan kişiler, bu kural nedeniyle ayrı işlemlere tabi tutulmuş bulunmaktadırlar. Oysa bu ayrı işleme tabi tutulmanın, kendilerinin ve yetimlerinin sosyal güvenliklerini sağlamak amacıyla görevli iken aynı

yükümlülükleri yerine getirmiş olan memurların çocuklarından bir bölümünün yeğ tutulması ve aralarında eşitsizlik yaratılması için haklı bir neden de yoktur.

2- Yüksek öğrenime, ölüm tarihinden sonra öğrenime aravererek ya da vermiyerek başlama yönünden inceleme :

Burada ölüm tarihinden sonra yüksek öğrenime başlayanlardan bu öğrenime orta öğrenimi bitirdikten sonra ara vermeden başlayanlar ile ara vererek başlayanların durumları arasında karşılaştırma yapılarak iptal konusu kuralın Anayasa'nın 12. maddesine bu yönden aykırı olup olmadığının saptanması söz konusudur. Konuyu daha somutlaştırmak gerektiğinde şöyle bir durumla karşılaşılmaktadır. 74. maddenin beşinci ve onuncu fıkralarında gösterilen durumda olan erkek çocuklardan orta öğrenimi tamamladıktan sonra ara vermeden yüksek Öğrenime başlayanlara, ya kesilen aylıkları yeniden bağlanacak (74. madde fıkra 5), ya da aylık bağlanacak (74 madde fıkra 10), buna karşı orta öğrenimden sonra ara vererek yüksek öğrenime başlayanlar ise yetim aylığından yararlanamayacaklardır. Oysa orta öğrenimi tamamladıktan sonra çeşitli nedenlerle ara vererek yüksek öğrenime başlamış olanların aynı maddenin birinci fıkrasındaki kurala göre 25 yaşını dolduruncaya kadar yetim aylığından yararlanmaları gerekir. Bu durum anılan beşinci ve buna yollama yapan onuncu fıkradaki ara vermeksizin yüksek öğrenime başlamış olmak kuralından kaynaklanmaktadır. Böylece ölüm tarihinden sonra yüksek öğrenime başlayan ve henüz 25 tavan yaşını doldurmamış bulunan erkek çocuklar arasında, yüksek öğrenime, orta öğrenimi bitirdikten sonra ara vermeden başlayanlarla, ara vererek başlayanlar arasında her iki gruptaki çocuklara aynı hukukî statü içinde bulunmalarına karşın ayrı işlemler uygulamakta, dolayısıyla Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bir durum oluşmaktadır. Burada karşılaştırılan durumlar arasında tek ayrılık yüksek öğrenime, orta öğrenimden sonra ara verilip verilmemesidir. Oysa kendisine dayanılarak aylık tahsis edilecek hukukî statü, yüksek öğrenime başlamış ve 25 yaşını doldurmamış olmaktadır. Her iki gruptaki erkek çocukların aynı durumda olmalarına karşın ayrı işlemlere tabi tutulmalarını haklı gösterecek başka bir neden de bulunmamaktadır.

Yukarıda açıklanan nedenlerle itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 12. maddesine aykırı olduğu sonucuna varıldığından iptaline karar verilmelidir.

B-Konunun Anayasa'nın 2. ve 48. maddeleri açısından incelenmesi :

Anayasa'nın 2. maddesi, "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir." kuralını koymuştur. Burada yer alan sosyal hukuk devleti ilkesi, sosyal ve ekonomik alanlarda Devlete bir yandan kimi yetkiler tanınmasını gerektirmekte, bir yandan da kimi ödevler yüklemektedir. Devlete tanınan bu yetki ve görevler, 2. maddenin gerekçesinde de "...her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı kendisine vazife edinmeyi, zamanımızın devleti (refah devleti), iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahkemleri, her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri himaye edecektir." biçiminde açıkça belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kavram ile ilgili bir kararında sosyal hukuk devletini; "...demokratik sosyal hukuk devleti insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirler alarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve millî gelirin adaletle uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan... Devlet..." olarak tanımlamaktadır. (A. M. K. E. 1963/336, K. 1961 / 29 sayılı ve 26/27.9.1967 günlü kararı A. M. K. D. S. 6, Sayfa: 26); sosyal hukuk devlet niteliği itibarıyla devletin ekonomik ve sosyal alanlardaki ödevlerine ilişkin olarak da Anayasa Mahkemesinin aşağıya aktarılan kimi kararlarında: "İnsanın maddî ve manevî varlığının geliştirilmesini çalışanların korunmasını,

herkesin beden ve ruh sağılığı içinde yaşayabilmesini ve bu yönde bakım görmesini sağlamak üzere sosyal güvenlik kurumlarının kurulması..." (A. M. K. E. 1972/24, K. 1973/21 sayılı karar, A. M. K. D. S. 11 Sayfa 244), "...güçsüzlerin güçlüler karşısında korunması, gerçek eşitliğin ve dolayısıyla toplumsal dengenin sağlanması için sosyal, ekonomik ve mali önlemleri almak, bu önlemler arasında sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütleri kurarak çalışanların kaza, hastalık, ihtiyarlık gibi durumlarda dahi insanca yaşamalarını sağlamak." (A. M. K. E. 1968/64, K. 1969/20, A. M. K. D. S. 7, Sayfa : 303) denilmek suretiyle sosyal devletin tanımını ve sosyal ve ekonomik alanlardaki eylem ve müdahale yetki ve Ödevlerini açıklığa kavuşturmuştur. Öte yandan sosyal devlet niteliği nedeniyle devletin hangi ekonomik ve sosyal alanlarda görev yapacağı, bu niteliği öngören Anayasa'nın 2. maddesiyle, "Sosyal ve iktisadi Haklar ve Ödevler" başlıklı ikinci kısım, 2. bölümünde gösterilmiştir. Bu bölümde yer alan ve 48. maddeyi oluşturan sosyal güvenlik alanı, devletin sosyal devlet niteliği nedeniyle düzenlemekle görevlendirilmiş bulunduğu sosyal haklardan birini kapsamaktadır. Anayasa'nın 2. ve 48. maddeleri arasındaki bu ilişki nedeniyle 48. maddedeki sosyal güvenlik hakkına aykırı olan bîr kural sosyal devlet ilkesine de, yani bu ilkeyi içeren 2. maddeye de aykırı düşecektir. Gerçekten Anayasa Mahkemesinin bir kararında, "Anayasa'nın 48. maddesi, 2. maddesinde yer alan sosyal devlet ilkesini gerçekleştiren kurallar durumundadır." denilmiştir. (Anayasa Mahkemesinin 17/10/1972 günlü, 49 sayılı kararı A. M. K. D. Sayı 10, Sayfa : 541) Bu nedenle iptali istenilen kuralın yalnız 48. maddeye aykırı olup olmadığını saptamak, durumu aydınlığa kavuşturmaya yetecektir.

Yukarıda da değinildiği gibi, Anayasa 48. maddesi ile kişilerin sosyal güvenlik haklarını düzenlemiştir. Bu madde şöyledir : "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal Sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindendir." Maddede sosyal güvenlik hakkının tüm yurttaşlara tanındığı açıkça belirtilmiş olduğundan bu haktan yalnız sigortalı işçilerin yararlanacağı, bunun dışında kalan memurlar dahil, öteki tüm yurttaşların yararlanamayacağı sonucu çıkarılamaz. Bu görüş Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında yer almıştır.

Yüksek öğrenime, ortaöğrenimini bitirdikten sonra aravererek başlamış olduğu için tavan yaşı olan 25 yaşını doldurmamış olmasına rağmen yetim aylığından yararlanamıyan erkek yetim çocukların, 48. madde içeriği karşısındaki durumlarına gelince;

Burada bu gibilerin yüksek öğrenime, ortaöğrenimi bitirdikten sonra aravererek başlamış olmaları nedeniyle her yurttaş gibi yararlanmaları gereken sosyal haklardan iptal konusu kural gereği yoksun bırakılmış olmaları söz konusudur. Oysa sosyal güvenliğin, herhangi bir ayırım yapmadan her yurttaş için öngörülmüş temel hak olduğu ve devletin kuracağı veya kurduracağı sosyal sigortalar ya da sosyal yardım kuruluşlarıyla bu ödevi yerine getirme zorunda bulunduğu Anayasanın 48. maddesi buyruğudur. Yetim aylığı almaya hak kazanmış, başka bir deyişle sosyal güvenlik hakkı doğmuş bulunan yurttaşların sırf yüksek öğrenimlerine, ara vererek başladıkları için bu haklarından yoksun bırakılmaları, anılan maddenin amacı ve kapsamıyla bağdaştırılamaz.

Bu nedenlerle iptal konusu kural Anayasanın 48. maddesine ve dolayısıyla 2 maddesine de aykırı düştüğünden bu yönden de iptali gerekir.

Ahmet H. Boyacıoğlu bu bölüme ek gerekçe yazma hakkını saklı tutmuştur.

C- Konunun Anayasanın 50. maddesi açısından incelenmesi:

Demokratik sosyal hukuk devleti ilkelerini benimseyen her ülkede sosyal ve ekonomik haklar, toplumun yapısına ve çağın gereksinmelerine göre giderek daha kapsamlı bir düzeye ulaşmaktadır. Belli bir dönemin gereksinmelerini karşılayabilecek nitelikte görülecek kurallar, zamanla yetersiz kalmaktadır. İptal konusu kurala bu açıdan bakılınca böyle bir durumla

karşılaşıldığı görülür. Gerçekten 5434 sayılı yasanın yürürlüğe konduğu 1950 yılında, orta öğrenimi bitiren yurttaşların azlığı ve üniversite ya da yüksek okullara girişin ilke olarak sınava bağlı tutulmamış olması nedeniyle, orta öğrenimi tamamladıktan sonra aravererek yüksek öğrenime başlamak daha ziyade ilgili kişinin iradesini o yönde kullanmasından doğmakta idi. Toplumun o günkü koşulları, yapısı, böyle bir kuralı haklı ve gerçekçi bulabilirdi. Oysa bu gün, o koşullar değişmiş, yüksek öğrenim kurumlarına girme sınav koşullarına bağlanmış dolayısıyla bu düzeydeki öğrenime devam etme, yurttaşların kişisel yeteneklerinin yanında kimi olanaklara da sahip olmalarını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluk; Üniversiteler arası seçme sınavının niteliğinden, bu sınavı kazanabilmek için yeterli bir lise öğrenimi görme, yada lise öğreniminden sonra uzunca süreli özel bir eğitim yapmak gereksiniminden doğmaktadır. Oysa henüz öğretmen kadrolarını bile tamamlayamamış resmi liseleri bitirenlerden yüksek öğrenime başlamak isteyenlerin bu sınavlara girmek zorunda oldukları düşünülürse, bunların basan oranlarının ötekilerden daha az olacağı kendiliğinden anlaşılır. Nitekim yurdun çeşitli kesimlerinde yapılan orta öğrenimde, üniversitelere, yada yüksek okullara giriş yönünden bölgeler arası bir dengesizliğin doğduğu resmi belgelerle saptanmıştır. Gerçekten Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi tarafından yayımlanmış "yüksek öğrenime başvuran öğrenciler 1974 - 1975 sos-yo ekonomik çözüm" adlı kitaptaki bilgilere göre, yurdun doğu, güneydoğu bölgelerindeki liseleri bitirenlerden 1974 - 1975 yılında üniversitelere ve yüksek okullar giriş sınavına girenlerin, bu sınavlara tüm yurttan girenlerin % 15,4 ünü oluşturduğu halde, bunlardan sınavı kazananların ancak % 9,3 e ulaştığı görülmektedir. Buna karşılık Marmara bölgesinden sınava girenler, tüm sınava katılanların % 20,9 iken, sınavı kazananları % 29,3 e ulaşmıştır. (Anılan kitap Sayfa : 32, Yıl : 1976) Böylece kimi devlet okullarında okuma durumunda olanların ya da üniversiteye giriş sınavına hazırlayıcı kurslarda özel bir eğitim görme olanağından yoksun bulunanların üniversite giriş sınavlarında ötekiler derecesinde başarı sağlayamamalarını sadece kişisel yetersizliklerine bağlamak doğru olmayacaktır.

Öte yandan yüksek öğrenime, ortaöğrenimden sonra ara vererek başlanması bu günkü koşullarda, çoğu kez yurttaşın kendi iradesi dışında oluşan nedenlere dayanmaktadır. Bu yönden yapılan araştırmalar, orta öğrenimi bitirdikten sonra ara vermeden girilen üniversiteler arası seçme sınavlarından ilkinin her zaman başarı ile sonuçlanmadığını göstermektedir. Örneğin, yukarıda sözü edilen kitabın 21. sayfasındaki bilgilere göre, 1974-1975 yılı üniversiteler arası seçme sınavına giren öğrencilerin, % 56,1 inin bir kez, % 27,2 sinin iki kez, % 12,2 sinin üç kez, % 4,5 uğunun ise 4 kez bu sınavlara girdikleri anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle üniversiteler seçme sınavına girenlerin % 43,9 u bir kezden fazla bu sınava girdiklerinden yüksek öğrenime başlamada ortaöğrenimi tamamlamış kişilerden yarıya yakın miktarı öğrenimlerine ara verdikten sonra yüksek Öğrenime başlayabilmiş demektir. Bu araştırma da göstermektedir ki, Öğrenime ara vererek başlanması öğrencilerin her zaman kendi iradelerine bağlı değildir.

Anayasa'nın 50. maddesi; "öğrenimin sağlanması" başlığı altında ve birinci fıkrasıyla halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerinin sağlanmasını devlete, başta gelen bir ödev olarak vermekte, öteki fıkralarında ise bu yönden yapacağı hizmetlerin sınırlarını ve içeriğini ve kimi özel durumdakilere yapacağı yardımları ya da bu gibiler için alacağı önlemleri belirtmektedir. Bunlar arasında yer alan üçüncü fıkrafta, "Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar." denilmiştir. Maddî olanakları olmıyan başarılı öğrencilerin bile yüksek öğrenimden yararlanmalarının devlete sağlanması, devlete bir ödev olarak verildiğine göre, aynı kuralın, bu durumda olan öğrencilerin yüksek öğrenim yapmalarına engel olmamak ya da onu kısıtlamamak gibi ödevleri de devlete yüklediğini kabul etmek gerekir. O halde nitelikleri yukarıda belirlenen bir eğitim sistemi içinde genellikle kendi iradesi dışında oluşan nedenlerle öğrenime ara verdikten sonraki çalışmalarıyla yüksek öğrenime başlayabilen öğrencileri başarılı saymak yerinde

olacaktır, ilk girdiği seçme sınavını kazanamamış olması, başarısızlık sayılsa bile, sınavı kazanarak başarılı duruma geçtikten sonra 50. madde uyarınca devlet tarafından korunması ya da hiç olmazsa bu durumun gerektirdiği haklardan yararlanmasına engel olunmaması öğrenimi sağlamakla yükümlü devlete düşen ödevdir. Oysa iptal istemine konu olan kural, orta öğrenimi bitirdikten sonra herhangi bir nedenle olursa olsun ara vererek yüksek öğrenime başlayanları, daha sonraki başarılı durumunu gözönünde tutmaksızın bir tür cezalandıran, öğrenimlerini tamamlamayı engelleyen bir nitelik taşımaktadır.

Bu nedenle itiraz konusu kuralın, Anayasa'nın 50. maddesine de aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Yukarıda A, B, C, bentlerinde açıklanan nedenlerden dolayı 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununun 74. maddesinin 5. fıkrasında yer alan "... okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, ara vermeksizin ..." biçimindeki, hükmün, Anayasa'nın 12., 2., 48 ve 50. maddelerine aykırı olması nedeniyle iptaline karar verilmelidir.

Ahmet H. Boyacıoğlu 50. madde açısından Anayasa'ya aykırılık bulunmadığı görüşünü savunmuştur.

Muhittin Gürün ve Adil Esmer yalnız 12. ve 50., Lütfi Ömerbaş yalnız 12. ve Ahmet H. Boyacıoğlu yalnız 2., 12. ve 48. maddeler açısından Anayasa'ya aykırılık olduğu görüşünde bulunmuşlardır.

Halit ZARBUN ve Nihat O. Akçakayalıoğlu Anayasaya aykırılık olmadığı görüşünde bulunmuşlardır.

D- İptal kararı üzerine uygulama durumunu yitiren hükümler sorunu:

22/4/1962 günlü, 44 sayılı yasanın 28. maddesinin ikinci fıkrasında "... Müracaat kanun veya içtüzüğün sadece belirli madde veya hükümleri aleyhinde yapılmış olupta, bu belirli madde veya hükümlerin iptali kanun veya içtüzüğün diğer bazı hükümlerinin veya tamamının uygulanmaması sonucunu doğurursa, Anayasa Mahkemesi keyfiyeti gerekçesinde belirtmek şartıyla kanun veya içtüzüğün bahis konusu diğer hükümlerinin veya tümünün iptaline karar verebilir." denilmiştir. 74. maddenin iptali kararlaştırılan kuralını kapsıyan beşinci fıkrası, orta öğrenimin son sınıfında iken 20 yaşını dolduran ve ara vermeksizin yüksek öğrenime başlayanların daha önce kesilen aylıklarının yeniden bağlanacağını Öngörmüş; altıncı fıkrası ise, bu kurala istisna getirmiştir. Gerçekten bu fıkra "ancak sağlık kurulunca tasdik edilecek raporla orta öğrenimi bitirdikten sonra hasta oldukları belirtilecekler için bir öğrenim devresi gecikme kabul edilir." denilmiştir. Böylece bu kural uyarınca ortaöğrenimi bitirdikten sonra hastalıkları nedeniyle bir öğrenim devresi gecikenler, başka bir deyişle öğrenimine bir öğrenim devresi ara verenler, hastalıklarını usulünce alınmış raporla belgelendirmek koşuluyla beşinci fıkra kuralı dışında kalacaklar, yani ara vermiş olarak yüksek öğrenime başlamış olmalarına rağmen, yetim aylığından yararlanacaklardır. Beşinci fıkranın iptali öngörüldüğüne göre, orta öğrenimi tamamladıktan sonra her ne sebeple olursa olsun ara vererek yüksek öğrenime başlayanlara yeniden yetim aylığı bağlanacağından altıncı fıkra hükmü uygulanamaz duruma girecektir.

Bu nedenlerle 74. maddenin altıncı fıkrasının tümünün, 44 sayılı yasanın 28. maddesi uyarınca iptaline karar verilmelidir.

Bu görüşe Halit ZARBUN ve Nihat O. Akçakayalıoğlu katılmamışlardır.

E- Süre sorunu:

Anayasa'nın değişik 152. ve 44 sayılı yasanın 50. maddeleri gereken hallerde Anayasa Mahkemesinin vereceği iptal kararlarının yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca belirleyebileceğini hüküm altına almıştır.

Olayda iptal hükmü kısıtlayıcı, sınırlandırıcı koşulları ortadan kaldırmayı amaçladığından, iptal nedeni ile ortaya herhangi bir yasal boşluğun çıkması söz konusu olmayacağı gibi, Anayasa'ya aykırılığı saptanan bir kuralın bir süre daha yürürlüğünü koruması için haklı bir neden de görülmemiştir.

Bu nedenle iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihin ayrıca kararlaştırılmasına gerek bulunmamıştır.

Bu görüşe, Nihat O. Akçakayalıoğlu katılmamıştır.

VI- SONUÇ:

1- 8/6/1949 günlü, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 74. maddesinin beşinci fıkrasında yeralan "... okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, ara vermeksizin..." biçimindeki hükmün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, Muhittin Gürün, Lutfi Ömerbaş, Âdil Esmer'in değişik gerekçeleriyle, Halit Zarbun ve Nihat O. Akçakayalıoğlu'nun karşıoylarıyla ve oyçokluğuyla,

2- Yukarıda belirtilen iptal kararı karşısında sözügeçen Kanunun aynı maddesinin altıncı fıkrasının uygulanma yeri kalmadığından bu fıkra hükmünün 22/4/1962 günlü 44 sayılı Yasanın 28. maddesi uyarınca iptaline Halit Zarbun ve Nihat O. Akçakayalıoğlu'nun karşıoylarıyla ve oyçokluğuyla,

3- Anayasa'nın 152. maddesinin ikinci fıkrasına göre, iptal kararının yürürlüğe gireceği günün ayrıca belirtilmesine yerolmadığına Nihat O. Akçakayalıoğlu'nun karşıoyuyla ve oyçokluğuyla,

13/10/1977 gününde karar verildi.

Başkan
Kâni Vrana

Başkanvekili
Şevket Müftügil

Üye
Halit Zarbun

Üye
Ziya Önel

Üye
Abdullah Üner

Üye
Ahmet Koçak

Üye
Şekip Çopuroğlu

Üye
Fahrettin Uluç

Üye

Üye

Üye

Üye

Muhittin Gürün

Lütfi Ömerbaş

Ahmet Erdoğan

Hasan Gürsel

Üye

Adil Esmer

Üye

Nihat O.
Akçakayalıoğlu

Üye

Ahmet H. Boyacıoğlu

KARŞIOY YAZISI

Yukarda esas ve karar sayısı yazılı bulunan karardaki karşıoy nedenlerini, sayın Nihat O. Akçakayalıoğlu'nun karşıoy yazısının 1. ve 2, maddelerinde açıklananlar gibidir.

Üye

Halit ZARBUN

KARŞIOY YAZISI

Danıştay 10. Dairesi, bu dosyadaki itirazı ile 8/6/1949 günlü, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 74. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan "...okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç ara vermeksizin..." hükmünün Anayasa'ya aykırılığını öne sürmekte-tir. İtiraz nedeni de, sözü geçen hükmün her ne sebeple olursa olsun bir tatil devresinden fazla sürelerle öğrenimlerine araverenlerin kesilmiş olan yetim aylıklarının, sonradan bir yüksek öğrenim kuruluşunda öğrenime başlamaları halinde, yeniden bağlanmasını önlemekte bulunmasıdır.

Belli bir yaşı veya hizmet süresini dolduran memurlara emekli aylığı, ölümünde dul ve yetimlerine, dul ve yetim aylığı bağlanmasına ilişkin hükümlerin, Anayasa'nın 48. maddesinde sözü edilen sosyal güvenlik hakkının uygulanmasını oluşturduğunda kuşku yoktur. 5434 sayılı Kanunun 74. maddesi de yetimlerin sosyal güvencesini düzenlemektedir. Sözü geçen madde ile, erkek çocuklara, memurun ölümü tarihinde 18 yaşını geçmemeleri koşulu ile yetim aylığı bağlanması kabul edilmiştir. Çünkü Medenî Kanununa göre erginlik yaşı onsekizdir. Bu yaşı bitiren erkek çocuğun yaşamını sürdürme olanaklarının kendisince sağlanacağı varsayılmakta, bu nedenle erginlik yaşından sonra, hastalık ve muhtaçlık gibi özel durumların bulunmaması halinde, çocuklara ilişkin söz konusu sosyal güvenliğin Devletçe sağlanması gereği kalmamaktadır.

Sözü geçen 74. maddenin birinci fıkrasıyla sonraki fıkralarında ve itiraz konusu beşinci fıkrasında yer alan ve öğrenim gören çocuklarla ilgili olup yukarıda açıklanan genel kurala aykırık düşen hükümler ise, Anayasa'nın 48. maddesinin kapsamı içinde sayılabilecek nitelikte birer sosyal güvence olmayıp Anayasa'nın 50. maddesinde öngörülen (halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarının sağlanmasına) ilişkin Devlet ödevinin yerine getirilmesi amacına yönelik düzenlemelerdir.

Bunlardan birisi olan itiraz konusu hükmünde, yukarıdaki kararda savunulduğu gibi, Anayasa'nın 48. maddesi kapsamındaki sosyal güvenlik hakkı ile ilgili bulunsaydı, bu haktan sadece yüksek öğrenimdeki çocuklarla hastalık ve malûllük nedeniyle muhtaç durumda olan çocukların değil, her ne sebeple olursa olsun geçimini sağlayamayan bütün erkek çocukların faydalandırılması, hatta yüksek öğrenimde olan erkek çocuklara tanınan hakkın 25 yaş ile de sınırlandırılmayarak, yaşı ne olursa olsun, öğrenim süresinin bitimine kadar sürdürülmesi, yani yetim aylıklarının kesilememesi gerekli olurdu.

Şu halde söz konusu hükmü, erkek çocukların yüksek öğrenimlerini belli ve makul koşullar içinde sağlamayı öngören ve bu suretle Anayasa'nın 50. maddesindeki Devlet ödevinin yerine getirmeyi amaçlayan, bir düzenleme olarak kabul etmek zorunluğu vardır.

Bu nedenle konunun Anayasa'nın 48. maddesiyle ilgisi bulunmadığından sözü edilen hükmün bu maddeye aykırılığının öne sürülmesine de olanak yoktur. Aynı nedenlerle konunun, Anayasa'nın sosyal hukuk devleti ilkesiyle ve dolayısıyla Aayasa'nın 2. maddesiyle herhangi bir ilişkisi de mevcut değildir.

Bu bakımdan iptal kararının sadece Anayasa'nın 12. ve 50. maddelerine dayandırılması gerektiğinden, kararın gerekçesinde yer alan ve itiraz edilen hükmün Anayasa'nın 2. ve 48. maddelerine aykırı olduğunu benimseyen görüşlere katılmıyoruz.

Üye
Muhittin Gürün

Üye
Âdil Esmer

KARŞIOY YAZISI

5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun emekli olan memurlara emekli aylığı ve ölümleri halinde de bunların dul ve yetimlerine dul ve yetim aylığı bağlanmasını sağlayan hükümlerinin, Anayasa'nın 48. maddesinin "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir." ilkesine uygun olduğu söz götürmez bir gerçektir. Bu Yasanın 74. maddesinin, 18 yaşını dolduruncaya (Yasal anlamıyla erginlik yaşına erişinceye) dek erkek çocuklara aylık bağlanmasına ilişkin hükümleri, yetimlere tanınan sosyal güvenlik hakkının ana kuralını oluşturmakta ve öteki kimi hükümleri de bu ana kuraldan ayrı tutulanlara ve bu arada 18 yaşını doldurduğu halde öğrenim yapmakta olan erkek çocuklara aylık bağlanması konularını ve bunların koşullarını düzenlemektedir.

Maddenin birinci fıkrasında "ölüm tarihinde orta öğrenimini yapmakta ise 20, değil ise 18 yaşını ve yüksek öğrenimi yapmakta ise 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklara aylık bağlanır." denildiği halde, beşinci fıkrasında "orta öğrenimin son sınıfında iken 20 yaşını dolduran ve okul veya müesseselerin tatil devreleri hariç, ara vermeksizin yüksek öğrenime başlayanların önce kesilmiş aylıkları, yüksek öğrenime başladıkları tarihi takip eden ay başından itibaren tekrar bağlanarak 25 yaşını geçmemek üzere, öğrenimleri tamamlanıncaya kadar Ödenir." denilmektedir. Bu fıkra göre orta öğrenimini bitirdikten sonra yüksek öğrenime, herhangi bir nedenle, ara vererek

başlamış ve 25 yaşını doldurmamış bulunan bir erkek çocuk artık aylık almaktan yoksun kalacaktır. 74. maddenin yüksek öğrenimlerini yapan erkek çocuklar yararına tanıdığı sosyal güvenlik Hakkını düzenlerken, gözettiği bu ayrı tutumla Anayasa'nın sosyal güvenlik hakkını dile getiren 48. maddesi arasında bir ilişki kurmaya artık yer yoktur.

Öte yandan konunun, yani yüksek öğrenim kurumlarına girememiş erkek çocuğunun 20 yaşını doldurmuş olması nedeniyle kesilen aylığının, yüksek öğrenime, bir süre ara verdikten sonra başlaması nedeniyle kendisine yeniden aylık bağlanmasını engelleyen itiraz konusu hükmün, Devleti, halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerini sağlamakla yükümlü tutan Anayasa'nın 50. maddesiyle de bir ilgisi yoktur. Anayasa'nın 50. maddesinin kararda yer verilen ve maddenin amacını belirten gerekçesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

İtiraz konusu hükmün, Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerini belirten ve Anayasa'nın 2. maddesinde yeralan sosyal hukuk devleti ilkesi ile de bir ilgisi bulunmadığı, Anayasa'nın 48. maddesiyle ilgisi bulunmamasının doğal bir sonucudur. Bu nedenlerle iptal hükmünün, Anayasa'nın 12. maddesine dayandırılmasıyla yetinilmelidir.

Üye

Lûtfi Ömerbaş

KARŞIOY YAZISI

1) Öğrenime ara vermiş olanların yetim aylıklarının kesilmesi, öncelikle, bu aylıkların bağlanması nedeninin ve esasında da bir yardımın sürdürülebilmesi koşulunun gereğidir.

Soyut biçimde saptanmış bu kuralların, çevresi dışında bıraktığı özel durumlara göre, yaygınlaştırılabilmesi, "Anayasal yargı" işi değil "yasama" işidir.

2) İptal hükmü yanlış olunca, yanlışlık genişletilmemeli, bu nedenle de 44 sayılı Kanunun 28. maddesi uygulanarak, öteki kurallar iptal edilmemelidir.

3) Yasada, yanlışlık yoktur. Bunun için de yasal kuralın iptali hükmü hemen yürürlüğe konulmamalıdır.

Üye

Nihat O.
Akçakayalıoğlu

EK GEREKÇE VE KARŞIOY YAZISI

a) Emekli Sandığı, hem Anayasa'nın 48. maddesinin bütün yurttaşlar yararına Devlete yüklediği toplumsal güvenlik hakkını sağlama ödevini yurttaşlardan bir bölümü yönünden yerine getirmek ve hem de Anayasa'nın 42. maddesinin ikinci fıkrasında "Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve destekler" biçiminde açıkladığı buyrukla, Devlete, çalışanlar yararına yüklenen ödevlerin bir bölümünü gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir örgüt niteliğini göstermektedir. Bu nedenledir ki sözü edilen 48. ve 42. maddelerde yer alan hükümler, Anayasa'nın 2. maddesinde açıklanan "Sosyal hukuk devleti" ilkesini pekiştiren ve bunun gerçekleşmesi ereğini güden kurallar durumundadır. Anayasa'nın 48. maddesi, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu belirttiğinden sonra, Devlete, bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütü kurmak ve kurdurmak ödevini yüklemiştir. Bir sosyal güvenlik örgütüne, o örgüte bağlı olanların yalnız kişilerine ait kimi sosyal güvenlik önlemlerinin alınması ve kendilerine kişiliklerine özgü, kimi haklar tanınması, toplumsal güvenlik hakkının sağlandığı anlamına gelmez. Örneğin bir kişinin yalnız kendisine sağlık yardımı yapıp bakmakla yükümlü olduğu eşi ve çocukları hakkında bu önlemlerin alınmamış olması ya da bu kişinin Ölümü halinde eşinin ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının o kişi hakkındaki önlemlerden yararlandırılmamış bulunması hallerinde sosyal güvenlik hakkının varlığından söz edilemez.

İtiraz konusu kuralı da içeren madde ile yüksek öğretim yapan erkek çocuklara yirmibeş yaşına kadar yetim aylığı bağlanmasının nedeni, yasa koyucunun yüksek öğrenim görmeyi teşvik etmek ve aldığı bu önlemlerle yüksek öğrenim görmeyi özendirme. Yetim erkek çocukların öğrenimlerine ara vermeleri ya da, üniversite giriş sınavında başarısız olmaları, sonradan öğrenim görmelerine ve üniversitelere, girmelerine engel değildir. Yüksek öğrenime başlayan yetim erkek çocukların Kanunun belli ettiği yaş sınırına kadar kendilerine yeniden yani kesilen aylıkları yerine aylık bağlanmaması, Anayasa'nın 48. ve 2. maddelerine de aykırı düşer.

İptal oyuna bu ek gerekçe ile katılıyorum.

b) Anayasa'nın 50. maddesi, halkın eğitim ve öğrenim gereksinmelerini sağlamak amacıyla Devlete kimi ödevler yüklenmiştir.

Bu maddenin gerekçesinde "Bu maddede yalnız 1924 Anayasa'sının 87 nci maddesinde ifadesini bulan ilköğretim mecburiyeti değil, genel olarak, Devletin her alanda eğitimi sağlama vazifesi de en kesin bir formülle vaz edilmiş bulunmaktadır. 3 üncü fıkrada kabiliyetli çocuklara sağlanan öğretim imkânı, yalnız sosyal adaletin icabı olmakla kalmaz; aynı zamanda kabiliyetli pek çok memleket evlâtlarının toplum hayatı için büyük bir değer olarak kazanılmasını da sağlar. Yüksek tahsil yaparak Devlete üstün hizmetler görmenin bir imtiyazı haline geldiği cemiyetlerde tereddinin başgöstermesi, kaçınılmaz bir sonuç olacaktır..." sözleri yer almaktadır.

İtiraz yoluna başvuran mahkemede dava konusu edilen olay, babasının vefatı tarihinde yüksek öğretim kurumlarına girememiş bir yetim erkek öğrencinin, kesilen emekli aylığının yüksek öğrenime başladığında yeniden bağlanmaması keyfiyetidir. Bu durumun 50. madde ile bir ilgisi bulunmadığı gibi, sözü edilen maddenin üçüncü fıkrasında geçen "başarılı öğrenci" deyiminden de üniversite giriş sınavlarını kazanan öğrenciler anlamı çıkmaz. Kaldı ki başarılı öğrencilere maddede öngörülen yardımları yapmak görevi Devlete bir ödev olarak yükletilmiş olmakla birlikte sosyal yardım örgütleri böyle bir yüküm altına da sokulmuş değildir.

Bu nedenle konunun 50. madde ile ilgili ve bu maddeye ters düşen bir yönü yoktur.

Esas Sayısı:1977/42
Karar Sayısı:1977/122

Üye

Ahmet H.
Boyacıoğlu